

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA 2 (P2)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2013

MATSHWAO: 80

NAKO: dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 23.

DITAELO HO MOHLAHLUWA

1. Bala ditaelo tse hlahang leqepheng lena ka hloko PELE o qala ho araba dipotso.
2. Se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele karolo e hlahisang dikahare tsa pampiri leqepheng le latelang lena, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona. Ka mora hoba o etse sena, bala dipotso tseo, mme e be o kgetha tseo o ratang ho di araba.
3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Dithothokiso	(30)
KAROLO YA B:	Padi/Nobele/Novele	(25)
KAROLO YA C:	Tshwantshiso/Terama	(25)

4. Araba DIPOTSO tse HLANO kaofela: Tse THARO KAROLONG YA A, e le NNGWE KAROLONG YA B le e le NNGWE KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLONG YA A: DITHOTHOKISO

Dithothokiso tseo o ithutileng tsona – Araba dipotso tse PEDI.

Tseo o sa ithutang tsona – Araba e le NNGWE.

KAROLONG YA B: PADI/NOBELE/NOVELE

Araba potso e le NNGWE.

KAROLONG YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso e le NNGWE.

5. KGETHO YA DIPOTSO MABAPI LE KAROLO YA B (PADI) LE KAROLO YA C (TERAMA)

Araba dipotso tsa padi le tshwantshiso/terama tseo o ithutileng tsona FEELA.

- Araba POTSO E LE NNGWE E TELELE le E LE NNGWE YA DIPOTSO TSE KGUTSHWANYANE.
- Haeba o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso ya dipotso tse kgutshwanyane KAROLONG YA C. Haeba o araba potso e telele KAROLONG YA C, o lokela ho araba potso ya dipotso tse kgutshwanyane KAROLONG YA B.

6. **Sebedisa lenanenetefatso le leqepheng la 5 ho o thusa kgethong ya hao.**

7. **BOLELELE BA DIKARABO**

- Dipotso tse telele tsa Dithothokiso di lokela ho arajwa ka mantswe a 250–300.
- Dipotso tse telele tsa Padi le Terama di lokela ho arajwa ka mantswe a 400–450.
- Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwanyane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Tsepama potsong, mme o se ke wa tswa lekoteng.

8. Latela ditaelo tse qalong ya karolo ka nngwe ka hloko.
9. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.
10. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA, mme o sehe mola qetellong ya karolo ka nngwe.
11. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.
12. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
  - Metsotso e 40 KAROLONG YA A
  - Metsotso e 55 KAROLONG YA B
  - Metsotso e 55 KAROLONG YA C

LEQEPHE LA DIKAHARE:

Dintlha tse hlahisitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO			
Dithothokiso tseo mohlalobuwa a ithutileng tsona: Araba dipotso tse PEDI feela ho tsena.			
NOMORO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1. Mahlomola a Afrika	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	10	6
KAPA			
2. Ke a mo leboha	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	7
KAPA			
3. Diteboho	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	8
KAPA			
4. Mmadiberwane	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	9
LE			
Thothokiso eo mohlalobuwa a sa ithutang yona: Araba potso e le NNGWE ho tse pedi tsena.			
5. Kgapha tsa ka	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	10	10
KAPA			
6. Kgapha tsa ka	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	11
KAROLO YA B: PADI/NOBELE/NOVELE			
Araba potso e le NNGWE feela bukeng eo o ithutileng yona.			
7. <i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	12
KAPA			
8. <i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	12
KAPA			
9. <i>Diepollo</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	14
KAPA			
10. <i>Diepollo</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	14
KAPA			
11. <i>Mme</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	16
KAPA			
12. <i>Mme</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	17
KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA			
Araba potso e le NNGWE feela bukeng eo o ithutileng yona.			
13. <i>Seyalemoya</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	19
KAPA			
14. <i>Seyalemoya</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	19
KAPA			
15. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	21
KAPA			
16. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	21

LENANENETEFATSO

Sebedisa lenanenetefatso lena ho nnetefatsa hore na e fela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO YA	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (✓)
A: DITHOTHOKISO (Potso e telele (ya moqoqo) KAPA dipotso tse kgutshwane (<i>tseo o ithutileng tsona</i>))	1–4	2	
A: DITHOTHOKISO (Potso e telele (ya moqoqo) KAPA dipotso tse kgutshwane (<i>tseo o sa ithutang tsona</i>))	5–6	1	
B: PADI/NOBELE/NOVELE (Potso e telele (ya moqoqo) KAPA dipotso tse kgutshwane)	7–12	1	
C: TSHWANTSHISO/TERAMA (Potso e telele (ya moqoqo) KAPA dipotso tse kgutshwane)	13–16	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA HLOKO: O tshwanetse hore o be o arabile potso e le NNGWE KAROLONG YA B le potso e le NNGWE KAROLONG YA C tseo e leng mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) le mofuta wa dipotso tse kgutshwane dikarolong tsena.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso tse TSHELETSENG (POTSO YA 1–6). Araba dipotso tse THARO feela karolong ena.

ELA HLOKO:

Kgetha mme o arabe dipotso tse PEDI feela dithothokisong tseo o ithutileng tsona selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4); e be o tswela pele ho kgetha le ho araba potso e le NNGWE feela dithothokisong tseo o sa ithutang tsona (POTSO YA 5 le POTSO YA 6).

POTSO YA 1: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba potso e e latelang.

MAHLOMOLA A AFRIKA – T Leballo

- 1 Dithunya tsa lla lethwathwarathwara,
- 2 Kanono di kgabola lethwathwarathwara,
- 3 Banna le basadi ba matha lepatlapatla,
- 4 Bana kajeno ke dikgutsanakgudu,
- 5 Bana kajeno ke tshepe tsa moemanosi,
- 6 Basadi kajeno ke bahlolohadi.

- 7 Batho shebang mapatlelong thoto ke tseo,
- 8 Thoto ke topo tsa bana ba masea ho hlomola,
- 9 Thoto ke topo tsa batho pakamahlomola,
- 10 Sabole di benya fubeng tsa batswetse,
- 11 Madi a masea a ba qaphaletsa difahleho,
- 12 hlooho tsa banna di kgaolwa lenyelenyele.

- 13 Bomadimabe ke ba eng Afrika?
- 14 Dintwa ke tsa eng ho Maafrika?
- 15 Le bolayana keng bana ba thari?
- 16 Le lwantshana keng bana ba mpa?
- 17 Le tsekisana eng bana ba lesafo?
- 18 Afrika ha e lale makwala re none.

Sekaseka kamoo kgetho ya mantswe le karaburetso di amang maikutlo le moelelo wa thothokiso kateng. Karabo ya hao e be mantswe a 250–300.

[10]**KAPA**

POTSO YA 2: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang.

KE A MO LEBOHA – PM Ramathe

1	Ka mehla ha ke sheba tsa hae diketso,
2	Ke tsota tsona tsa hae dimakatso,
3	Ke boha ba hae bokgabane
4	Ke utlwa ke mo hlompha.
5	Ka mehla ha le tjhaba le lelekisa lefifi,
6	Le kgantshetsa tsa Mmopi dibopuwa,
7	Le tjhabela dipalesa makgatsikgatsi,
8	E, ke utlwa ke mo tlotla.
9	Ha ke thalatsa ka a ka mahlo,
10	Ke lekola sa Mmopi ka seng sebopuwa,
11	Ke hlokomela morero wa hae ka sona,
12	Ke utlwa ke nyahama mooko.

- 2.1 Thothokiso ena ke ya mofuta ofe? (1)
- 2.2 Ke sekapuo sefe se sebedisitsweng molathothokisong wa 5. (1)
- 2.3 Moleng wa boraro ha ho letshwao la ho bala qetellong ya wona. Sebetsa sena sa bothothokisi se bitswang? Fana ka bohlokwa ba sona. (2)
- 2.4 Ke maikutlo afe a hlahiswang ke sethothokisi temanathothokisong ya bobedi? (2)
- 2.5 Phetapheto e sebedisitsweng melathothokisong ya 2 le 3 e totobatsa mohopolo ofe o hlahiswang ke sethothokisi? (2)
- 2.6 Ho ya ka kutlwisiso ya hao, ebe molaetsa wa thothokiso ee ke ofe? (2)
- [10]**

KAPA

POTSO YA 3: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang.

DITEBOHO – RM Ramathe

1	Diteboho ho ngwana Jeso,
2	Diteboho tsa thapelo ho Modimo,
3	Diteboho tsa moya maikutlo ho Mma Jeso,
4	Diteboho tsa kgotso le pako ho Modimo,
5	Mokgathaleng wa bohetene botiabolose diheleng,
6	O sitwa ho ikoba le hoja mokoka lebelo a di fumane,
7	O sitwa le ho leboha le ha dintho di le madulong,
8	Ruri motho o sitwa le ho leboha metsuntsunyane,
9	O ikgakanya le thuso e molemo,
10	O mathela dingakeng ho batla thuso,
11	Empa o lebala tsebo ya mathomo,
12	Motho o sitwa ho dumela le ho leboha Mmuso,
13	O lebala mohlodi wa thuso thuto,
14	Empa diteboho tsa tshepo le lerato.

- 3.1 Ebe thothokiso ee ke ya mofuta ofe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 3.2 Hlalosa ka moo tomatso e hlahellang kateng melathothokisong ya 9 le 10? (2)
- 3.3 Hlalosa se bolelwang ke molathothokiso wa 6 ka mantswe a hao? (2)
- 3.4 Bontsha raeme e fumanwang ho tloha molathothokisong wa 1 ho fihla ho wa 8, o be o fane ka bohlokwa ba raeme eo. (2)
- 3.5 Bolela hore phetapheto e hlahellang melathothokisong wa 1 le 2 ke ya mofuta ofe o be o fane ka bohlokwa ba yona. (2)

[10]**KAPA**

POTSO YA 4: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang.

MMADIBERWANE – T Leballo

- 1 Mohlang le tsohang bafung lebelete,
 2 Molomo e le sesuma, lehano e le lehaha,
 3 La amohelwa ke phafa mahetleng lehlanya,
 4 La petlella sa pere e sebebe e bona sale,
 5 La tswa monyako ho lla lepeperepere,
 6 La tswa tshiba ho lla tse ka mahafing.
- 7 Batho ba tswa matlong ba ema matlotlosiya,
 8 Bang ba nyarela ka paka tsa diotlwana,
 9 Bang ba beha matsoho diphatleng ho bontshisa,
 10 Etswe sebonwang se bonwa ke bohle,
 11 O tjena mohlolo ba qala ho o bona,
 12 Ya sebete tjena monna ba qala ho mmona.
- 13 A mo tlhotla nyooko Ratjotjose wa ditjhabeng,
 14 A mo thapisa sa namane ya lebelete,
 15 Thope ya ikeletsa ya ja masapo a hlooho,
 16 Thope ya re la ho shwa ha le emelwe,
 17 Thope ya re e marothodi a matenya ha e emelwe,
 18 Ke bakile ke hlapetse matsheong.
- 19 A tshwela mathe a itshwara mokgubu,
 20 A tshwela mathe a inyatsa,
 21 A wa ka mangole a ithapella,
 22 Ratjotjose ntshwarele ke fositse,
 23 Ratjotjose nkinele matsoho metsing,
 24 Ke bakile, ke baketse ruri.

- 4.1 Bolela mofuta wa karaburetso e fumanwang temanathothokisong ya 2. (1)
- 4.2 Qolla molathothokiso temaneng ya pele moo ho sebedisitsweng tshwantshanyo/papiso. (1)
- 4.3 Ho 'hlapela matsheong' moleng wa 18 ke ho etsa jwang? (2)
- 4.4 Ke thuto efe bophelong e totobatswang ke sethokhokisi melathothokiso ya 19–24. (2)
- 4.5 Ke sebetsa sefe sa bothothokisi se fumanwang molathothokisong wa 24, mme bohlokwa ba sona ke bofe? (2)
- 4.6 Akaretsa ditaba tsa thothokiso ena ka mantswe a hao? (2)

[10]**LE**

THOTHOKISO EO O SA ITHUTANG YONA

ELA HLOKO: Kgetha mme o arabe POTSO YA 5 kapa POTSO YA 6. O se arabe dipotso tsena ka bobedi.

POTSO YA 5: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

Bala thothokiso ena ka hloko, e be o araba potso e e latelang.

KGAPHA TSA KA – KPD Maphalla

1	Jwale ke lla sa mmokotsana,
2	Ke llela Basotho le bosotho;
3	Ke llela setjhaba le botjhaba;
4	Ha ho ya thehang tsebe,
5	Empa ruri kgapha tsa ka
6	Di ke ke tsa wela fatshe.
7	Jwale ke lla sa mmokotsana,
8	Ke llela bangodi le bongodi;
9	Ke llela dingolwa le mongolo;
10	Ha ho ya thehang tsebe,
11	Empa ruri kgapha tsa ka
12	Di ke ke tsa wela fatshe.
13	Jwale ke lla se pelotlhomohi,
14	Ke llela mathata le bothata;
15	Ke llela kgethollo le leeme;
16	Ke phobolwa molomo kgafetsa,
17	Empa ruri kgapha tsa ka
18	Di ke ke tsa wela fatshe.

Sekaseka thothokiso ena ka ho qoqa ka makgabane/bonono/dihlomo/dibetsa/bokgabo ba bothothokisi boo sethothokisi se bo sebedisitseng thothokisong ena, mme o be o totobatse bohlokwa ba makgabane ao. Karabo ya hao e be mantswa a 250–300.

[10]**KAPA**

POTSO YA 6: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Araba POTSO YA 6 haeba o sa ka wa araba POTSO YA 5 e ka hodimo.

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang.

KGAPHA TSA KA – KPD Maphalla

1 Jwale ke lla sa mmokotsana,
2 Ke llela Basotho le bosotho;
3 Ke llela setjhaba le botjhaba;
4 Ha ho ya thehang tsebe,
5 Empa ruri kgapha tsa ka
6 Di ke ke tsa wela fatshe.

7 Jwale ke lla sa mmokotsana,
8 Ke llela bangodi le bongodi;
9 Ke llela dingolwa le mongolo;
10 Ha ho ya thehang tsebe,
11 Empa ruri kgapha tsa ka
12 Di ke ke tsa wela fatshe.

13 Jwale ke lla se pelotlhomohi,
14 Ke llela mathata le bothata;
15 Ke llela kgethollo le leeme;
16 Ke phobolwa molomo kgafetsa,
17 Empa ruri kgapha tsa ka
18 Di ke ke tsa wela fatshe.

- 6.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe ? (1)
- 6.2 Ke maikutlo afe a qholotswang ke thothokiso ena? (2)
- 6.3 Sethothokisi se qetella temanathothokiso ka nngwe ka mantswe ana, 'Di ke ke tsa wela fatshe.' Hana hoo ho bitswang ka puo ya bothothokisi? (1)
- 6.4 Hlalosa hore sethothokisi se bolelang ha se re se 'phobolwa molomo kgafetsa' molathothokisong wa 16. (2)
- 6.5 Molathothokisong wa 13 ho sebedisitswe lebitsomamarane. Hlwaya lebitsomamarane leo o be o bolele bohlokwa kapa molemo wa lona thothokisong? (2)
- 6.6 Ho ya ka wena o nahana hore molaetsa wa temanathothokiso ya pele ke ofe? (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI/NOBELE/NOVELE

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona karolong ena.

Kgetha mme o arabe potso e le nngwe FEELA, ya mofuta wa **potso e telele** (ya moqoqo) kapa ya **dipotso tse kgutshwanyane**.

Hopola: Ha o araba potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA B, o tlameha ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C.

POTSO YA 7: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)**BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Kgohlano ke karolo ya bohlokwa haholo kgolong ya diketsahalo tsa padi hobane ke yona e ntshetsang ditaba tsa pale pele. Kgohlano e ka ba ya ka hare (maikutlo) kapa e be ya ka ntle. Ngola moqoqo, mme o bontshe diketsahalo tse pepesang mofuta ena e mmedi ya **kgohlano**, e leng kgohlano ya **ka hare** le ya **ka ntle**. Moqoqo wa hao o be bolelele ba mantswe a ka bang 400–450.

[25]**KAPA****POTSO YA 8: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Bala qotso ena e latelang e be o araba dipotso tse theilweng hodima qotso le buka yohle.

QOTSO YA 1

Ka mora lefu la Tjhaile Sekolokoto, mapolesa a ile a tswa letsholo le matla ho tsomana le mmolai wa hae. Ba ne ba tsoma hohle. Merung. Mawatleng. Dithabeng. Ho ne ho se ho bile ho sebediswa difofane ho nyarela le ka dikgohlong le maphaong. Lena e ne e le letsholo le ka nnang la nka sekola e le letsholo la selemo. Tsietsi o kile a ipata nakwana. A tlohela le ho nna a nyanyaka merung. O ne a ntse a tseba hore mosebetsi wa hae o sa le moholo. Lenane la hae la boiphethetso le sa le lelelele. Dithole di sa le ngata tse hlokang ho fielwa. Ditapole di sa le ngata tse bodileng, tse lokelwang ke ho fielwa pele di bodisa lefatshe kaofela.

Ditabeng tsa maobane tsa radio ho boletswe hore batho ba ithokomele, ba se ke ba tsamaya le bosiu hobane botlokotsebe bo iphile matla, bokweta naheng bo hlwele mekwalaba. Menyenyesetsi e re e ka ka mapolesa a fumane mokotla wa diaparo mane morung. Ba bile ba fumane le monnamoholo ya boletseng hore ke tsa mohlankana ya phelang hona mona morung. Mapolesa jwale leihlo la ona le morung.

Tsietsi ha a morung. O toropong. Ke monnamoholo wa kgale, ya pentjheneng. O batla mosebetsi wa ho hlaola. O bolela ha bana ba hae ba mo siile lepalapaleng. Ke enwa o fumane mosebetsi hona mona pela khefi.

8.1 Tjhaile Sekolokoto enwa eo ho buuwang ka yena moo qotsong o bolailwe ke mang? (1)

8.2 Tjhaile enwa o ile a bolawa ka lebaka lefe? (1)

- 8.3 Lebaka le entseng hore Tsietsi a ise ngwana ha monnamoholo Ramabanta ke lefe? (1)
- 8.4 Ke karabo efe eo Tsietsi a ileng a e fa monnamoholo Ramabanta ha a ne a mmotsa hore Tseleng o kae? (1)
- 8.5 Ho tlile jwang hore nkgono Mmaselepe a dumele hore motho ya utswitseng radio ke Tsietsi, feela ho se jwalo? (2)
- 8.6 Ho ya ka tihadimo ya bophelo, Kotsi mmoho le ba lelapa la hae ba ne ba bontsha botho bo jwang kgodisong ya Tsietsi? (1)
- 8.7 Kgotso le Kgotso ba ne ba sa thabele bophelo boo Tsietsi a neng a bo phela lapeng habo. Hlalosa semelo sa bana bana se totobatswang ke maikutlo ana a bona. (2)
- 8.8 Ho ya ka ditaba tsa buka ee, ke hobaneng ha Tebakang a ileng a kgaruma bara ba hae, Kgotso le Kgotso ha bohloko nakong eo ba neng ba mmotsa hore hantlentle Tsietsi ke ngwana mang? (2)

QOTSO YA 2

Mohanuwa weso

Lengolo la hao ke le fumane, mme le tsona ditaba ka di utlwa. Tjhe, o di behile ka bokgeleke le bokgabane bo boholo nnake, ke ile ka natefelwa ke ho bala lengolo leo la hao. Ruri hoja ke ne ke sa tsitsa, o ka be o nketotse, o ntahletse kwana matjoing. Ke o rolela kgaebane nnake. Ba bangata o sa tla ba phethola ha ba sa elellwe.

Ke utlwile hore o se o le maemong afe a bophelo. Tjhe, ke a o lebohela ha e le mona o lebelletse. O hle o lebelletse ka tshepo. Ke mpa ke le maswabi feela ha e le mona jwale Makgaola a kgaotse, a o siile le kidibitlahadi e kaana ya taba. Ke mohau haholo ke hona, mme ke lla le wena.

Tjhe, kwana o se o le moholo o tla bona hore o tswa ka lefe lesoba, etswe o mosadi, yena eo ho thweng o tshwara thipa ka bohaleng. E kakatlele he ngwaneso, ha ho ntse ho thwe lebellang le tiye, ho be ho ntse ho buuwa le ka tsona tse kang tsena.

Ke a leboha ha o qetelletse o buile nnete hore o ne o hopola hore ke robetse, ke yona tsuonyana robala, tse ding di robetse. Ke a leboha ha o qetelletse o elelletswe hore ke ne ke ntse ke bona ...

- 8.9 Thoholetso eo Tsietsi a e fang Mohanuwa lengolong moo e bontsha tomatso kapa phoqo jwang? Hlalosa. (2)
- 8.10 Lengolo lena le ka hodimo, Tsietsi o le ngola hobane a ne a araba leo Mohanuwa o kileng a mo ngolla lona. Akaretsa ditaba tsa lengolo leo le neng le ngotswe ke Mohanuwa. (2)
- 8.11 Ke ka lebaka la eng ha Mohanuwa a ile a ngolla Tsietsi lengolo leo ho thweng o kile a mo ngolla lona? (2)

- 8.12 Tikoloho e pading ena ke ya mofuta ofe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 8.13 Kgolong ya Tsietsi le Tseleng, ho na le seo re ka reng se a ba kopanya/amahanya ka ha ba fetile ho sona ka bobedi. Se bolele. (2)
- 8.14 Le ha Tsipane a ile a nna a tsamaya le Tsietsi, mme a mo thusa mererong ya hae ya boiphethetso, ebe lebaka la Tsietsi la hore a se ke a mmolella nnete ya ditaba ka dipolao tsena tsa hae, ke lefe? (2)
- 8.15 Ha Tsietsi a sa le monyane ho ile ha iponahatsa hore Mmamasolomane ha a mo rate hohang. Hlalosa hore ho ya ka ditaba tsa buka ee, sesosa sa lehloyo lee ke sefe? (2)

[25]

KAPA**POTSO YA 9: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)*****DIEPOLLO – Tsepo Seema***

Kgohlano ke karolo ya bohlokwa haholo kgolong ya diketsahalo tsa padi hobane ke yona e ntshetsang ditaba tsa pale pele. Kgohlano e ka ba ya ka hare (maikutlo) kapa e be ya ka ntle. Ngola moqoqo, mme o bontshe diketsahalo tse pepesang mofuta ena e mmedi ya **kgohlano**, e leng kgohlano ya **ka hare** le ya **ka ntle**. Moqoqo wa hao o be bolelele ba mantswe a ka bang 400–450.

[25]

KAPA**POTSO YA 10: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE*****DIEPOLLO – Tsepo Seema***

Bala qotso ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima qotso le bukeng yohle.

QOTSO YA 1

'Motseng mona ho bueha hore o ne o le mahaheng, o entswe sethotsela ke baloi. Motsokapere a o nka a o tlisa mona a tlo o etsa lekgoba la hae. Jwale he, nna ke batla o mpoelle nnete ya mmakoma. Haeno ke hokae?'

Ka ikgalefisa ka boomo moo ke etsang hore mosadi enwa a tle a se ke a mpotsa dipotso tse ding. Ka elellwa hore ha nka mo dumella hore a mphate ka dipotso, o tla qetella a mphumane.

'Bathong! Batho ba motse oo ke batho ba jwang? Ke eng ba hafaka mashano a tjee ka nna? Hona ha ke fihla mona motseng ke sa ba kgathatse le ho ba kgathatsa, ba tjha ba tshola eng ha ke dula le mosadimoholo. Nna ke tseba baheso, ke a itseba hore ha ke sethotsela. Ha ke ne ke entswe sethotsela ke baloi, ke ne ke tla baleha hona jwale ke kgutlele haeso.'

'Ngwanaka batho le wena o a ba tseba hore ke bo-ke-di-emetse. Ba a bua.' A realo a se a theohile moya motho wa ka ke a o jwetsa, a le bonolo jwalo ka thupula. Ke ngwanana wa Mosia nna. Ra arohana tseleng le moahisane wa mosadimoholo.

- 10.1 Mophetwa enwa eo ho thweng o ne a fetotswe sethotsela ke mang? (1)
- 10.2 Ke ka lebaka la eng ha batho ba ne ba nahana hore o ne a fetotswe sethotsela? (1)
- 10.3 Sehlooho seo qotso ena e qotsitsweng ho sona ke '*Sebonwang*'. Hlalosa se neng se etsahala ha ho tla buuwa lentswe lee? (2)
- 10.4 Diepollo o kena leetong la ho ya batla ba habo. Ke eng e ileng ya etsa hore a be a etse qeto ya ho kena leetong lena? (1)
- 10.5 Akaretse ka polelo e le nngwe ketsahalo e ileng ya tshosa Diepollo nakong eo a neng a ntse a itokisetsa ho thoba ha nkgono Motsokapere ka mora hore a kgutle kgotla. (2)
- 10.6 Hobaneng ha ba habo Zeblon ba ne ba sa mema batho ba bangata lenyalong la Zeblon le Diepollo? (1)
- 10.7 Hlalosa ka mantswe a hao se ileng sa hlahela Diepollo, se amanang le ditaba tsa molao ha a ne a le ha Rammulotsi a tihaketse bana babo. (2)
- 10.8 Mophetwa wa sehlooho bukeng ena o bonahala a siuwa ke nako boikitlaetsong bohle boo a bo etsang ho fumana ba lelapa la habo, ka ha hangata o fihla ditaba di se di phethahetse. Hlalosa polelo ena ka ho tsepamisa maikutlo a hao ketsahalong e le nngwe feela e totobatsang sena ka hara buka. (2)

QOTSO YA 2

Banana ba bang bao ke neng ke sebetsa le bona ba ne ba sa bontshe ba nkutlwela bohloko. Motsheba e ne e le ya sa tsotelleng le ho feta.

'Tlohela ho ingamangama ka senokwane se ntseng se batlwa ke mapolesa wena, motho enwa o ntse o bona hore ha a na setsha naheng. Ho bolela hore le mohla le nyalaneng le tla dula le le bo-hloma-o-hlomolle le tlale naha ena yohle. Bashemane ba Gauteng ba bapala ka banana Diepollo. Ho tseba mang, mohlomong hona jwale o se a fumane e mong. Nna ke ne ke re o mo lebale o tswela pele ka bophelo ba hao, bahlankana ba bangata. Ke eng eka o tla itshwantsha le motswalle wa hao Dibakiso, ke ne ke re mohlomong o bone ka yena hore bahlankana ba tswang ditjhabeng tse ding ba jwang. Leihlo ha le fahlwe habedi Diepollo.'

Ha o mametse dipolelo tsa bona o ne o ka nyahama, feela nna ha di a ka tsa nnyahamisa. Ke ne ke mpa ke kgathatsehile, mme ke ne ke bile ke nahana hore ke palame ke ye Moemaneng. Ke ne ke etela Mahlwenyeng mafelo a mang le a mang a beke ha ke sa theohele. Dipuo tsa Mmapelepele le tsona di ne di sa ntjese ditheohelang.

'Bona he Leemisa. Thuto ena ya lona ha e kopane le bothisa e thethefatsa motho keello. Hona jwale ngwana enwa wa ngwaneno ha a sa nahana letho ha e se dibuka. O tla dula e ntse e le lefetwa tjee ho fihlela neng?'

- 10.9 Ho ya ka ditaba tsa qotso ena, sena se buuwang ke Motshewa se kile sa nnetefala ka lekgetlo le leng ha Diepollo le Mahanke ba se ba fetohile bohlooma-o-hlomolle. Hlalosa ketsahalo eno e nnetefatsang mantswe a Motshewa. (2)
- 10.10 *'Bona he Leemisa. Thuto ena ya lona ha e kopane le bothisa e thethefatsa motho kelello'*. Ebe Mmapelepele o ne a bua mantswe ana ka sepheo sefe? (2)
- 10.11 'Ke eng eka o tla itshwantsha le motswalle wa hao Dibakiso, ke ne ke re mohlomong o bone ka yena hore bahlankana ba tswang ditjhabeng tse ding ba jwang.' Dibakiso eo Motshewa a ntseng a bua ka yena o ne a batla ho nyalwa ke monna wa morabe ofe?

Kgetha karabo ya hao lethathameng lena leo o le filweng.

- A Moindia
B Motjhaena
C Mopotoketsi
D Monaejeria (1)
- 10.12 Le ha Diepollo e ne e se motho wa dipolotiki, bohloko ba tsona bo nnile ba mo qaphaletsa. Hlalosa ketsahalo e le nngwe feela e totobatsang sena. (2)
- 10.13 Diepollo o bone ho lokela hore a botse nkgono ya neng a dula pela poso ka mmae ha a ne a ilo mmatla motseng wa Rammolotsi. Bolela hore ke hobaneng a ile a etsa jwalo. (1)
- 10.14 Diepollo o kile a tshwantsha motho wa ntate le Mahanke, mme a ba a bona hantle hore ke yena. Ebang e ne e le yena, na o ka re Mahanke o entse hantle kapa ha a etsa hantle ha a ne a iphotlaisesa/ikgakanya/iphapanya mofumahadi wa hae jwalo? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 10.15 Ha e ne e le wena, mme motho eo o reng ke mohlankana wa hao a iphotlaisesa/ikgakanya/iphapanya wena jwalo ka ha ho etsahetse potsong e ka hodimo, o ne o tla etsa jwang? (2)

[25]

KAPA

POTSO YA 11: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

MME – NP Maake

Kgohlano ke karolo ya bohlokwa haholo kgolong ya diketsahalo tsa padi hobane ke yona e ntshetsang ditaba tsa pale pele. Kgohlano e ka ba ya ka hare (maikutlo) kapa e be ya ka ntle. Ngola moqoqo, mme o bontshe diketsahalo tse pepesang mofuta ena e mmedi ya kgohlano, e leng **kgohlano** ya **ka hare** le ya **ka ntle**. Moqoqo wa hao o be bolelele ba mantswe a ka bang 400–450.

[25]

KAPA

POTSO YA 12: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**MME – NP Maake**

Bala qotso ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima qotso le buka yohle.

QOTSO YA 1

'Ke ne ke nyalwe jwalo he, mmannyeo, ka ha ke o bolella tjena hore ntata Teboho e ne e le kwata' ho realo Mmateboho, eo e neng e le yena Dikeledi, ho fihlela a fumana bitso lena la bongwetsi. Motho wa batho a bua a ntse a itshehela. Le lebitso lena la kwata motho wa rona o ne a le bitsa ka boswaswi. A sa re o a phoqa kapa o soma monna wa hae. Yena o ne a hlile a mo rata, mme ha ho ka moo a neng a ka mo soma ka lonya.

'Ka nnete mmannyeo taba tsa hao di monate, di bohloko. Nna la ka lenyalo ha le a ka la tshwana le la hao.'

'Ke nnete hore bophelo ba batho ha bo ke bo tshwana. Ba ka bo bile boima haholo, ngwaneso,' ho realo Mmateboho, a se a bua eka taba tsena tseo a tswa di qoqela Mmatakato di sa le ntjha, di etsahetsa maobane, athe e se e le dilemo, mme ke mona kajeno o se a na le mora, Teboho ya kenang sekolo, le yena Masesi, ya seng a tla qala sekolo le yena.

'Jwale sekolong wa etsa jwang?' ho botsa Mmatakato.

'O re nka hlola ke sa ile?'

- 12.1 Mmatakato le Mmateboho ba amana jwang? (1)
- 12.2 Lebaka le entseng hore Dikeledi a se ke a qetella materiki wa hae ke lefe? (1)
- 12.3 Mmatakato le Mmateboho ba ne ba kopane ka ho etsa mosebetsi ofe ka bobedi ba bona? (1)
- 12.4 Setshwantsho sa kelello se tshosang seo Dikeledi a ileng a ba le sona pele a kena ka ho phethahala lenyalong lena se ne se bontsha maemo a jwang a bophelo? Bolela dintlha tse pedi feela. (2)
- 12.5 '*Ke ne ke nyalwe jwalo he, mmannyeo, ka ha ke o bolella tjena hore ntata Teboho e ne e le kwata.*' Ntle le ho thonthodisa Thollo sepatjhe sa tjelete a ko hlalose lebaka le leng le ileng la etsa hore Dikeledi a nyalwe ke ntata Teboho. (2)
- 12.6 Hlalosa bomenemene boo Thollo a ileng a bo etsa mohla a neng a kopile hore a tlo kopelwa mohope wa metsi habo Dikeledi? (2)
- 12.7 Bafokeng ba Matatiele ba ne ba sa rate dingwetsi tsa ditoropong. Na o dumellana le mohopolo oo wa bona kapa tjehe? Fana ka lebaka, mme o ipapise le diketsahalo tse amanang le lefu la Mme. (3)

QOTSO YA 2

'Ke tla o tshosa hantle lenyalo le o fetile, o ntse o ikentse tsuonyana robala tjena. Ha o ka ba wa le tlohela la o feta, ha ho sa tla ba le leng ke o jwetse nna.' Motho a bua a ntsha nnete ya maikutlo a hae a sa iketsise, kapa a sa re o a thetsa. Ha utlwahala hore ke nnete, hoja lenyalo lena le hlahetse yena, a ka be a le amohela ka atla tse pedi.

Jwale Dikeledi le yena a qala ho fetoha hanyenyane le ha a maketse le ho tshoha tjena. Taba ena a qala ho e bona ka ihlo la motswalle wa hae. Teng ha a hopola seo Tsekiso a mo entseng sona, le ditsheho tsa boThabisile, a hla a hlahohelwa, a bona ditaba ka mokgwa osele, oo a neng a sa di bone ka wona. A qala ho kgolwa hore sena seo Mpuse a se bolelang ke nnete. Ha ba ka utlwa hore o a nyalwa, ba tla swaba. Teng ha a hopola hore abuti Thollo ke motho ya molemo jwang, a bona hantle hore mohlomong lena ke lehlohonolo leo a le tiseditsweng ke Modimo le badimo.

- 12.8 Ho ya ka dikeletso tsa Mpuse ho Dikeledi, o ka re Mpuse e ne e le motswalle wa sebele kapa e ne e se motswalle wa sebele? Tshehetsa karabo ya hao ka dikahare tsa pale. (2)
- 12.9 Mohla Dikeledi a neng a balehile lapeng hobane a sa batle ho nyalwa ke Thollo, o ile a fihla hoseng lapeng a le jwang? (1)
- 12.10 Ho ya ka maikutlo a hao, ho nyalwa hona ha Dikeledi ho ne ho tla ama boThabisile jwang? (2)
- 12.11 Bothong ba hae ba pele ho lefu la Mme, o ka re Diseko ke motho wa semelo se jwang? (2)
- 12.12 Mohla Mmateboho a neng a tliilo nyalwa, ha a ka a hlokomela hore ditaba tsena tsa lenyalo ha se tsa mohlankana wa hae Tsekiso. Lebakabaka la sena e ne e le lefe? (2)
- 12.13 Hlalosa se ileng sa etsahala ka mora hore Diseko a hlalose ditaba tsa lepato la Mme ho Bafokeng ba Matatiele. (2)
- 12.14 '*Ke nnete hore bophelo ba batho ha bo ke bo tshwana. Ba ka bo bile boima haholo, ngwaneso.*' Ho ya ka diketsahalo tsa pale ee o ka re ke diketsahalo dife bophelong ba Mmateboho tse bontshang hore o bile le bophelo bo boima jwalo ka ha a hlalosa? (2)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena.

Ha o arabile potso ya moqoqo KAROLONG YA B, araba dipotso tse kgutshwanyane karolong ena. Ha o arabile dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, araba ya moqoqo jwale.

POTSO YA 13: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)**SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Mme mpolaye**

Tomatso ke mokgwa wa ho tshwaya phoso/ho kgalemela le ho nyatsa motho, diketso kapa maemo a itseng a sa kgotsofatseng maemong a phedisano ka tsela e phoqang. Qoqa ka dikahare tsa tshwantshiso ena, '**Mme mpolaye**', mme o bontshe kamoo mongodi a atlehileng kateng ho re bopela **tomatso**. Moqoqo wa hao o be bolelele ba mantswe a ka bang 400–450.

[25]**KAPA****POTSO YA 14: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****SEYALEMOYA – RH Moeketsi**

Bala qotso ena e latelang ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang tse thehilweng hodima qotso le buka yohle.

Sekgobo sa Tshifanalehata**QOTSO YA 1**

Tholang: Ke tsamaile tsela e telele, ke sa fihle moo ke yang ... E, lapeng lesa moo ke leng ngwana a le mong feela. Helang! kganya ke yane moo e panyapanyang teng! Ebe ke ha mang? Ke ilo kena teng, ke be ke kope boroko. Mehlolo ka nnete, pina ena ya ka e hana ho tswa molomong:

'Ke ya haeso ke ilo kopana,
Ke kopane le ntate Mokeo,
Ke kopane le mme Mmanthako,
Moya ona o a ntsukutla.
Kajeno ke a hlwahlwaela,
Ke qabane le ntate Mokeo.
Badimo ba ka nthuseng,
Moya wa ka o kokobebe ...'

E, ke fihlile jwale ... empa ho a tshabeha mona ... e ka ba ke sefe sona sebaka see ... Ke utlwa meriri ya ka e baleha ... Ke motho ya emeng mane ... kapa mahlo ana a ka a a nthetsa?

- 14.1 Tholang ke moradi wa mang? Bolela mabitso a batswadi ba hae? (2)
- 14.2 Diketsahalo tsa tshwantshiso ena di etsahalla motseng ofe? (1)
- 14.3 Hlalosa lebaka le etsang hore Tholang a hlwahlwaele le masiu tjena. (2)
- Difuperweng tsa pampiri ena di se sebediswe ntle ho tumello

- 14.4 Ho ya ka diketsahalo tsa tshwantshiso ena ebe nako le tikoloho tse totobatswang mona ke dife? (2)
- 14.5 Qotsong e ka hodimo, Tholang o bua a le mong. Hana lewa lee la bongodi ba tshwantshiso le bitswang, mme bohlokwa ba lona tshwantshisong ke bofe? (2)
- 14.6 Diketsahalong tsa tshwantshiso ena, ho bile le ketsahalo e soto e ileng ya etswa ke Ramanaka.
- 14.6.1 Hlalosa ketsahalo eo e soto ka botlalo. (2)
- 14.6.2 Hobaneng Ramanaka a ne a etsa bosoto boo? (2)
- 14.6.3 Na ho ne ho nepahetse hore Ramanaka a etse seo a ileng a se etsa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

QOTSO YA 2

Motheo:	Shsh ... Ramanaka ke yane moo a emeng teng, ebang ke yena!
Mmanthako:	Basadi, o tsoha hoseng hakaakang na le yena? Ke ntse ke nahana hore ke hona re ilo mo kokotela re mo tsosaka a ithobaletse.
Motheo:	Batho ba mofuta ona ha ba robale Mmanthako ... A ko re ke dumedise. Helehelele sebata se maro! Wena notshi e kgolo, Ramanaka nthwa ho dumisaka letolo hara mmanana tsatsi le le hloohong tsa mengala, bonketjwana ba a phasaphasa ha o rora! ... Ntate! ...
Ramanaka:	O tseba nna wena! O mang na o nne pang hakaale?
Mmanthako:	Dumela ntate Ramanaka.
Ramanaka:	Dumela mme.
Motheo:	Le be le phele he sebata! Ho a kenwa hae moo?
Ramanaka:	Re teng weso, re ka utlwa lona le Mme .... Dulang tlasa sefate mono, ke tle le ntho tsa ka, le tswe le mpoletla hore na le ntsebeletse kae.
Mmanthako:	Ho lokile ntate ... Itjhu! ... le reng na letheka ha motho a re o a dula? Hao ntate, wa tla wa mo phafa bo ntate Ramanaka! A ko bone kamoo a thabileng kateng! BoRamanaka basadi!
Motheo:	Ke hlile ke bula ditsela tsa rona ha ke etsa jwalo Mmanthako. Motho enwa o hopole hore o tumme haholo kgutlong sena sa heso.

- 14.7 Ka polelo e le nngwe akaretsa seo Mmanthako le Motheo ba se tletseng ha Ramanaka. (2)
- 14.8 Ke ditsela dife tseo Motheo a hlaloseditseng Mmanthako hore o a di bula ka ho phafa Ramanaka? (2)

- 14.9 Ha o nahana ke eng e neng e thabisitse Ramanaka ha Mokeo a ne a mo phafa? (1)
- 14.10 Ho ya ka ditaba tsa tshwantshiso ee, ebe Ramanaka o ne a tseba se behang boMokeo moo ha hae? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 14.11 Ha o ne o le batswadi ba Tholang, o ne o tla etsa jwang ha o fumana ngwana hao a se a le maemong ao ba mo fumaneng a le ho wona? (2)
- 14.12 Hlalosa hore sehlooho sa Sekgobo sa Tshifanalehata se dumellana jwang le dikahare/dikateng tsa sehlooho. (1)
[25]

KAPA**POTSO YA 15: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)****HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

Tomatso ke mokgwa wa ho tshwaya phoso, ho kgalemela le ho nyatsa motho, diketso kapa maemo a itseng a sa kgotsofatseng maemong a phedisano ka tsela e phoqang. Qoqa ka dikahare tsa tshwantshiso ena, '**Haeso Mafotholeng**', mme o bontshe kamoo mongodi a atlehleng kateng ho re bopela **tomatso** o itshetlehile ka mekgwa le diketso tse hlahellang tshwantsisong/terameng ena. Moqoqo wa hao o be bolelele ba mantswa a ka bang 400–450.

[25]

KAPA**POTSO YA 16: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

Bala qotso ena e latelang ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang tse thehilweng hodima qotso le buka yohle.

QOTSO YA 1

Takadimane: Wa hae, ke thabile hampe ha e le mona ke fumane o ntse o le teng hae mona.

Molefi: Ao, ebe o ne o nahana hore ke ile hokae hoseng ho hokana?

Takadimane: O ka tseba ha e le wena? Nna ke ye ke bone monna heso pere ena eo o nang le yona e tsamaisa batho. Molefi moshana heso, ruri ke ya o lebohela ka pere ena. Maobane ha ke le hae mane ke ile ka bona ha le fihla le boNgatane. Ka nako eo ke ne ke hloma eka ke ya motho ya neng a le tlisitse hae mona. Motho ya ileng a mpeha leseding ke Mofammere. Le jwale ke utlwa ke makala ha e le mona ke sa mo fumane mona. O ne a ile a amantsha eka o tla be a le mona ka yona nako ena. A ko bule monna re ke re e bone. Hape ha e ntle le kgale. Ha eka tje koloi ena e sa le ntjha? Ka nnete re ya o lebohela Molefi. Motho e motjha o sebetsa tjena.

Molefi: Ke se ke lebohile moshana. A ke le emeng hanyane ke sa ilo le latela ditulo ka tlong ka mane!

Takadimane: Ho lokile moshana!

- 16.1 Takadimane eo ho buuwang ka yena moo o amana jwang le Molefi. (1)
- 16.2 Koloji ena ya Molefi eo Takadimane a e babatsang e ile ya eba sehlabi se seholo ho ba bang ba baahi ba motse. Qolla moahi a le mong feela ya ileng a kgopiswa ke ketso ena ya Molefi ya ho reka koloji. (1)
- 16.3 Bolela hore ke eng e ileng ya etswa ke Morongwe ha a ne a apeswa bohadi bakeng sa ho bekwa, hobaneng ha a ile a etsa jwalo? (2)
- 16.4 Hlalosa hore ke keletso efe ya bohlokwa eo Takadimane a kileng a e fa Molefi, feela Molefi a se ke a e mamela kapa a e phethisa. (2)
- 16.5 Mantswe a Takadimane qotsong e ka hodimo a bontsha hore o ne a hlile a ...
Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena tse latelang ho qetella polelo ena e ka hodimo:
- A thabetse koloji e rekilweng ke Molefi
B bontsha ho se kgotsofalle koloji ena
C swabisitswe ke hore yena ha a kgone ho reka koloji
D lakatsa eka Molefi a ka phetoha ka koloji ena (1)

QOTSO YA 2

Mapetla:	Molefi, ha o sa mpha botlolwana nke ke rarolle leleme?
Molefi:	Tjhe bo ntemoholo, o a tseba le wena hore ha ke fihle dinthong tseno.
Mapetla:	O re dijo tsa rona ke dintho eh! Moshemangting! Kapa o etswa ke bona bokgowanatswana boo ba hao eh! O se ke wa bua le nna jwalo ka ha eka o bua le bomabalanenyana bane ba sebetsang ka tlasa hao kwana Maseru! E re ke itsamaele ke ye ho batho ba tla mpha jwala! Sala le bojakanenyana boo ba hao!
Takadimane:	Monnamoholo towe o tsofalletse bohata! Nna ke tla o ruta batho haeba Molefi o hloleha ho etsa jwalo!
Molefi:	Beha butle Takadimane! Ha ho ko bo ho etsuwa jwalo moshana heso! Ho otlala molora o kang ntemoholo Mapetla tjena ke ho ipakela bomadimabe!

- 16.6 Ho ikgalefisa hoo Mapetla a ileng a ho etsa ho ne ho bidietsa eng? (1)
- 16.7 O nahana hore ke ka lebaka la eng ha Takadimane a ile a halefa hakaana ha a utlwa Mapetla a buisa Molefi hampe jwalo. (2)
- 16.8 Ho ya ka ditaba tsa tshwantshiso ena ke ka lebaka la eng ha Molefi a ne a sa bone hore Mapetla o mo kwetletse lerumo ka kobong? (2)

- 16.9 Ho na le kgohlano e iponahatsang qotsong ena e ka hodimo. Bolela mofuta wa kgohlano, o be o bolele hore e pakeng tsa bomang? (2)
- 16.10 Ho ya ka Disebo le mmae ebe mathata a ileng a ikakgela lapeng la ha Pitso ha nako e ntse e tsamaya a ne a ka rarollwa ha ho ne ho ka etswang? (2)
- 16.11 Leha Molefi a holetse motseng wa mahaeng, o bonahala a na le kgahlamelo/thunthetso ya tikoloho esele. Ke tikoloho efe esele e mo hahlametseng/thuntheditseng. (2)
- 16.12 Ke diketsahalo dife tse bontshang hore Molefi o hahlametswe/thuntheditse ke tikoloho e nngwe esele bophelong ba hae? Qolla e le nngwe feela. (2)
- 16.13 O nahana hore kgahlamelo/thunthetso ena eo Molefi a seng a na le yona e bile le ditlamorao dife bophelong ba hae? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 16.14 Ha o ne o le Molefi, ke dintho dife tseo o neng o tla di ela hloko ka bophelo ba hao hore bo tle bo o tsamaele hantle? (2)
- 16.15 Hlalosa pheletso/qetelo ya Molefi o itshehetse ka diketsahalo tsa tshwantshiso/terama ena (1)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80